

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI

DR. GYÖRGY LAJOS

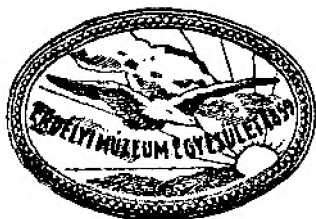
1936.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

81. SZ.

**ANYANYELVÜNK
VÉDELME**

IRTA :

DR. GYÖRGY LAJOS

CLUJ

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RT. NYOMÁSA

1936.

AZ

ERDÉLYI MÚZEUM

az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában jelenik meg évenként 12 számban, negyedévenként 6—7 ív terjedelemben. A folyóirat az E. M. E. Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi, Természettudományi-, Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának hivatalos közlönye.

AZ

ERDÉLYI MÚZEUM

az Egyesület alapító, igazgatósági és rendes tagjainak évi 300 lejes kedvezményes áron jár. Előfizetési ára nem tagoknak és könyvkereskedőknek 400 lej. Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe:

ERDÉLYI MÚZEUM kiadóhivatala,
Cluj, Str. Baron L. Pop 5.

Magyarországi főbizományos: STUDIUM R.-T.
Budapest, IV. Kecskeméti-u. 8.
Előfizetési ára 12 P.

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek és a folyóirat szellemi részét illető tudakozódások a szerkesztőt illetik:

DR. GYÖRGY LAJOS,
Cluj, Str. I. G. Duca 10.

A szerkesztőség közli az igen t. munkatársakkal: 1. Géppel írott kéziratokat kér. 2. A közlésre szánt dolgozatok átlagos legnagyobb terjedelme 1 ív. 3. Minden munkatárs a folyóiratnak egyszersmind előfizetője is. A tiszteletdíjat 300 illetőleg 400 lejig a kiadóhivatal az előfizetés javára írja. 4. Külön-nyomat a szerző kívánságára és költségére készül. 5. A kéziratokat a szerkesztőség csak a szerző külön kifejezett óhajára küldi vissza.

Mi a célunk?

A háborút követő években arra ébredt a magyar közvélemény, hogy nyelvünk romlásnak indult, eredetisége, szépsége és tisztasága veszedelembe került. A bajok láttára és a panaszok hatása alatt nagyarányú mozgalmat indított a Magyar Tud. Akadémia a magyar nyelv védelmére és a nyelvi öntudat ápolására. Ezt a mozgalmat behatóan ismertette annak idején az E. M. E. főttkára, az Erdélyi Múzeum szerkesztője, a székelyföldi XII. vándorgyűlésen tartott előadásában (olvasható az Emlékkönyv 26—36. lapjain). Ezzel az ismertetéssel azonban nem merülhet ki a kötelességünk, melyet nyelvünk védelmében és hagyományaink tiszteletében teljesítenünk kell. Hatást szeretnénk elérni, ezért közölni fogjuk a nyelvművelés eredményeit, hogy róluk a mi közönségünk is tudomást szerezhessen, majd följegyezzük az erdélyi magyar nyelvről tett megfigyeléseinket, hogy a hibák kerülésére intsünk s a magyar beszéd ellenőrzésére szoktassunk. Kérjük olvasóinkat és munkatársainkat, hogy ebben a jó szándékban támogassák a szerzőt.

Kerüljük a fölösleges deákszavakat!

A mai *nemzedék* jobban szereti *generációnak* nevezni magát, régi *becsvágyát* nemzetietlen *ambícióból* megtagadja, előbb ápol *eszményeiről* könyyedén lemond és német mintára *ideálokat kultivál*. *Képzelete* előbb-utóbb elsorvad s helyét kizárólag *fantázia* fogja betölteni. *Semlegességét* földadva *neutritásra* törekszik. *Tárgyilagosság* helyett *objektivitással* ítéli meg nem a *vitát*, hanem a *kontroverz* kérdéseket. *Vérmérséklete* *internacionális temperamentum*má változott, *rokon-* és *ellenszenve* *szimpátiába* és *antipátiába* csapott át; akiket pedig ezelőtt *ellenszenveseknek* tartott, azokat ma félnémet-féldeák szóval *unszimpatikusoknak* mondja. A *diákasztal* és *diákkotthon* intézményét hiába állítottuk föl; az előbbiből csakhamar *menzák*, az utóbbiból *internátusok* lettek. A doktori *oklevelek* *honosításáról* már teljesen megfeledkeztünk, csak *diplomák nosztrifikálásáról* van tudomásunk. Amerre csak tekintünk, mindenütt egy-egy jó magyar szónak latin vagy nemzetközi kifejezésre való fordításával találkozunk, a nélkül, hogy ennek igazi szükségét látnók. Lehet-e ezt a nemzetietlen irányú nyelvfejlődést közömbösen néznünk?

Hogy írnak az újságjaink?

Igen sokszor nem magyarul írnak, hanem fölösleges és könnyen pótolható idegen szavakat halmoznak tudományos színezetük és magas színvonaluk csillogtatására. Ilyeneket olvashatunk lapjainkban: *A rezsiköltségek* (kezelési, fenntartási, ügyviteli költségek) apasztása. — A terhek *útkvidációja* (megszüntetés, fölosztás, fölszámolás) igen nagy tőke *mobilitizálás*át (mozgósítását) tenné szükségessé. — A *fuzió* (egyesítés, beolvasztás) tervel. — *Preventív* kell intézkedni (megelőzően, jóelőre, elébe kell vágni). — Ha ezeket a *preventív* (óvó, védő, gátló, megelőző, elhárító) intézkedéseket megteszik. — A gazdasági életet erősen *irritálja* (nyugtalanítja, zavarja). — Mélyreható lesz a *reorganizáció* (újjaszervezés). — Csak egy *fix* (biztos, szilárd) pont van. — Az összkihelyezés *volumenjének* (terjedelmének, nagyságának) apadása. Stb.

Orvosaink így írnak!

A Magyar Nyelvőr egy ilyen rettenetes mondatot idéz a Gyógyászat tudományos közleményeiből: „A *reactiós-typus* elhangolódásának *manifestációs* összetevői részben *specifikus*, részben *compensatiós* *charakterűek*. Így a *vagatonlás reactiós-typus* mellett a *lipoidok quantitativ* értékét számításba véve, a *hypcholesterinaemia* a *characteristicum*, ellenben, ha az állapot *paroxismalis krisisekben culminál*, úgy a *characteristicum* a *hypercholesterinaemia*. Ezen *endogen automatismushoz* szükséges anyagok *disponibílis* mennyiségű *quantitativ* értéke elégséges volta okozza a *reactiós-typus* jellegével szövődött *psychikus aequivalensek kialakulását*“. Ezt a kor-kórjellemző adatot Zolnai Gyula a következő példával toldja meg: „A *hereditásos idegbajok* elvi sajátossága az *ektodermális elektivitás* és ezenkívül a *heredodegeneratió*nak *systemás és segmentár* volta. Ennek értelmében az öröklött idegbajok csiralemezbetegségek, melyek az *ektoderma* öröklött gyengeségén alpuznak és *segmentársystemás* határu *elektiv ektodermogen degeneratiókban* jelentkeznek“. Hát magyar nyelv-é ez?

Nagyon hibásak kereskedőink is.

A fölösleges idegen szavaknak valóságos melegágya a kereskedelmi nyelv. Kereskedőink egyáltalában nem törik a fejüket, hogy magyar nevet adjanak árucikkeiknek, hanem minden aggály nélkül fogadják el és terjesztik az idegen elnevezéseket, sőt ősrégi magyar elnevezéseket pusztítanak ki hiányos nyelvtudásukkal. *Filc*-kalapokról beszélnek s talán nem is ismerik magyar kifejezését, a *nemezt*. Buzgalmuknak tulajdonítható, hogy ma mindenki *cipőpertlít*, *befűzőpertlít*, *gumipertlít* emleget a *szegélyzsinór* vagy *szalag* helyett. Előkelőbbnek érzik magukat, ha így beszélhetnek: *rayé* (csíkos v. sávós szövésű), *lavable* (mosható), *dubl* (kettős szövésű), *matt* (fénytelen), *prima* (elsőrendű). Nyelvükön a bokavédő *gamásni*, a vékony gyapjúkeltme *delén* s a régi jó bolyhos törülköző *flotir* lett. Ez csak pár szemelvény. Beszédük és kirakatuk tele van idegen zagyvaságokkal és fülsértő magyartalanságokkal.

A „magyar“ konyha íztelenségei.

Vendéglőink étlapjai hemzsegnek a teljesen fölösleges *kotletektől* (borda, karaj), *filéktől* (szelet), *mayonnaise-ektől* (olajvaj), *vermouthoktól* (ürmös). De elég bármely szakácskönyvet taláalomra kinyitni, hogy tömegesen találkozzunk olyan étvágyrontó íztelenségekkel, amelyek jó magyar kifejezéseket pusztítanak ki: *bouillon* (húsleves), *soufflé* (felfújt), *champignon* (csiperkegomba), *átpasszírozni* (áttörni), *haché* (vagdalék), *puré* (pép). Háziasszonyaink a csirkét *prézliben panírozzák*, sőt *grillírozzák* (roston piritják), *ham* and *eggset* (tojásos sonkát) sütnék, karácsonykor *peiglit* készítenek, s vigyáznak, hogy a *dunszt* jó legyen, a *sparherd* jól fűtsön és az *eszcdjg* tiszta legyen. Pedig nekik kellene jó példával előljárniok, hogy otthonukban ilyen idegen-szerűségek ne dísztelenedjenek.

Hogy mondjuk helyesen?

Nem helyes ezt mondani: „visszaadja a látogatást“. A német „adja vissza a látogatást“ (einen Besuch zurückerstatten). A magyar „meglátogat valakit“, „látogatóba megy valakihez“, az a valaki pedig „visszalátogatja“ vagy „viszonozza a látogatást“. — Különbőség van a „lehúzta a kabátját“ és

„levetetto a kabátját“ között. Lehet valakinek a kabátját lehúzni erőszakkal, ráncigálva, esetleg átvitt értelemben, pl. magán- vagy köztartozások fejében. A nyugodt és önkéntes vetkeződéskor azonban sohasem húzzuk le a kabátunkat, hanem csak levetjük. Ilyenekben is lehet idegenszerűségeket elkövetni.

Tényleg vagy valóban?

Nem *tényleg*, hanem *valóban*! A nyelvművelők üldözik a *tényleg* szót s helyette a *csakugyan*, *valóban*, *igazán* határozószókat ajánlják. A *tényleg* szónak hibás használata ellen Sajó Sándor írt verses rovást. Ez így hangzik:

„Hát Önnek *tényleg* szép a naplemente
S nem *igazán*, *valóban*, *csakugyan*?
Hát Önön *tényleg* lyukas már a mente?
Javítsa *tényleg*: tüvel, jó Uram!
Mert igaz bár, hogy minden tény való,
Minden valót még nem mondhatni ténynek,
S ki úgy beszél, ír, ahogy nem való,
Az rászolgált, hogy kikapjon, de — *tényleg*“.

Nyelvjavítások.

1. Kerüljük a magyar szóval is könnyen és jól kifejezhető *idegen szavakat*; pl. *generáció* helyett írjuk: *nemzedék*, *tradíció* h.: *hagyomány*, *dominál* h.: *uralkodik*, *organikus* h.: *szerves*, *wermut* (*vermouth*) h.: *ürmös*, stb.

2. *Bécs*-et írjunk, ne *Wien*-t.

Magyar szövegből kirí a *Wien*, a *wieni*. A francia nem mond le a maga *Vienne*-jéről, sem ezekről: *Londres*, *Rome*, *Venise*. A német is ragaszkodik ezekhez: *Rom*, *Venedig*, *Mailand*, *Genua*. Miért mondjunk le éppen mi szókincsünk régi elemeiről? Használjuk ezeket az ősi városneveinket: *Drezda*, *Lipce*, *Boroszló*, *Tübinga*, *Nápoly*, *Velence*.

3. *Jön*—*megy* közt tartsuk meg az ellentétet.

A *jön* közelítő, a *megy* távolító értelmű. Nem helyes beszéd tehát, ha az után azt ígérjük valakinek: Holnap *eljövök* hozzád, hanem: *elmegyek* hozzád. A német mond ilyenkor is *kommen*-t.

4. *Hoz*—*visz* közt is tartsuk meg az ellentétet.

A *hoz* közelítő, a *visz* távolító értelmű. Nem helyes tehát, ha valakinek az után azt mondjuk: Holnap *elhozom* hozzád az új könyvemet is, hanem: *elviszem* hozzád. A német mond ilyenkor is *bringen*-t.

5. A *-nál*, *-nél* rag használatában ne utánozzuk a német *bei*-t.

A német *bei* használatát majmolja az ilyen beszéd: A gyermek nevelésénél az a főszempont. — Helyesen: A gyermek nevelésében. — Sokszor a *-ban*, *-ben* rag, sokszor a *-kor* rag, sokszor a *közben* szó használható efféle esetekben. Valódi helyhatározó jelentésben, hasonlítások természetesen helyes a *-nál*, *-nél*. (Kisséknél fogadás volt. Drágább az arany az ezüstmél.)

6. A *mellett* névutó használatában se utánozzuk a német *bei*-t.

Nem helyes tehát: 4% *mellett* nyújtunk kölcsönt. — Helyesen: 4 százalékra. — Jótállás *mellett* szállítjuk. — Helyesen: jótállással.

7. Az *után* használatában ne utánozzuk a német *nach*-ot.

A német *nach* is terjeszti gyökereit a magyar nyelvben: Utcanevezés színészek *után*, — helyesen színészköről; Törekvés dicsőség *után*, — helyesen: dicsőségre.

8. Az *azt* használatával ne utánozzuk tárgyas igénk mellett a német *es-t*. Főlöszleges, sőt németes az *azt* odátétele ilyen esetekben: Mint *azt* sokan gondolják, mint *azt* az előttem szóló is kifejtette.

9. *Különféle* szavunkat ne szorítsuk ki a *különböző*-vel a német *verschieden* kedvéért.

A magyarnak két szava van a német *verschieden*-re: *különféle* és *különböző*. Ez utóbbit magyarosan csak akkor használjuk, ha arra is gondolunk, hogy *mástól különböző*; egyébként a *különféle* a helyes szó. Tehát ne *azt* írjuk, hogy a minisztertanács *különböző* tárgyakkal foglalkozott, hanem: *különféle* tárgyakkal.

10. *Megtart* szavunkat ne szortísuk ki a *betart*-tal a német *einhalten* kedvéért.

A magyar ember ezelőtt mindig *megtartotta* a szavát, *megtartotta* a határidőt, vagy nem *tartotta meg*. A *betart* ilyen értelemben csak 30—40 év óta harapódzott el.

11. A *támogat*, *megtámaszt*, *feltámaszt*, *megalapoz* szókat ne szorítsuk ki az *alátámaszt*-tal a német *unterstützen* kedvéért.

12. A *lebont*, *lecsökkent*, *leszerel* szókat ne szorítsuk ki a *leépít* szóval a német *abbauen* kedvéért.

A *leépít* fából vaskarika. A magyar csak *épít*, azaz éppé, egészzé tesz, legfőljebb *felépít*. Ami azonban egész, ami ép volt, annak a fogyasztása csak *bontás*, esetleg *csökkentés* lehet, de nem *leépítés*.

13. *Elkésni a vonatról*, *lekésni a vonatról*, *elszalasztani a vonatot* szólásainkat ne szorítsuk ki a *lekésni a vonatot* szólással német mintára (*den Zug versäumen*).

14. Kegyelem a *-lag*, *-leg* ragnak!

Most már minden *-lag*, *-leg*-et kerülnek, pedig jó ez a rag a maga helyén; nem kell kiirtani. *Valószínűen* mást is jelent, mint *valószínűleg*. Maradjon meg: *valószínűleg*, *állítólag*, *illetőleg*, *múlólag*, *futólag*, stb; ellenben kerüljük e ragnak az *-i* képzővel való összekapcsolását, mert ez a német *-lich* végű szók utánzása: *levélileg*, *törvényileg*, *jegyzőkönyvileg*, *bíróilag*, stb.

A nyelvművelés hírei.

A M. Tud. Akadémia Nyelvművelő Bizottsága legutóbb örömmel állapította meg, hogy a tudományok és mesterségek magyar szaknyelvében hemzsegó idegen szavak, kifejezések kiküszöbölésére irányuló kezdeményezése élénk visszhangot keltett, s legutóbb már három illetékes szakegyesület el is készítette a maga magyaros műszótár-tervezetét.

A Bizottság legutóbb a következő szóajánlásokat fogadta el: *összkomfortos* helyett *teljes kényelmű*, *antenna* helyett *hullámfogó*, *túrista* helyett *természetjáró*, *túristaság* helyett *természetjárás*, *grammofon* helyett *hangláda*.

Nyelvvédelem és a magyar sajtó feladata.

Az Ellenzék c. napilap 1935. április 7. száma a folyóiratunk multkori első füzetét ismertetve megállapítja, hogy „kitünő rész a nyelvművelésről szóló, azt és pedig erdélyi mellézköngével minden lapunknak és folyóiratunknak kellene pengetni, hogy közügy legyen belőle”. (Lám, ebben a jóakarátú moudatocskában is van két szeplő, mert magyarosan nem *és pedig*, hanem *mégpedig* és kellene után a főnévi igenév: pengetnie!) Tökéletesen igaza van, hogy „az elszigetelt cikkek csak magánszorgalmi jelenségek maradnak”, vagyis célt

nem érünk, míg a nyelv művelést mozgalommá nem tudjuk fokozni és szélesíteni. Jó lenne azonban, ha nemcsak meglátnók, ami jó és helyes, hanem követnők és meg is valósítanók. Magától kínálkozik napilapjainknak az a szép és hálás hivatás, hogy az egész erdélyi magyar közvéleményt befolyásoló nyilvánosságukban naponta, de legalább is hetenként egyszer teret juttassanak a nyelv művelés és a nyelvvédelem kérdéseinek is. Szívesen megkötnők velük azt az egyességet, hogy a folyóiratunk nyelv művelő kis cikkeit minden aggodalmaskodás nélkül vegyék át és közvetítsék az olvasók ezreihez meg százezreihez. Így, s csakis így lehetne szélesebb körökben hatást keltetni és eredményt elérni.

Örömmel látjuk, hogy van bennük erre hajlandóság. Legutóbb a Keleti Újság (1935. 69. sz.) ismertette Szinnyi József „Jó magyarság” c. értekezését s egy-két figyelemkeltő részletet közölt belőle, a Független Újságban pedig (1935. 16. sz.) Károly Sándor lendületes cikke az erdélyi magyar nyelv megmentésére irányuló törekvésekkel foglalkozott. Szép és nemes meggyilatkozások ezek, de szintén „magánszorgalmi” jelenségeknek tekinthetők. Hogy ne legyenek azok, minden újságunk nyisson állandó rovatot a nyelvi kérdések részére és kitarthaton teljesítse az egész magyarság hálijára való nagyjelentőségű feladatát.

Igy ne írjanak az újságjaink!

A múltban is gyakran részesült támadásban, ma is sok szemrehányás éri a napi sajtót a fölületes nyelvhasználatáért. Jórészt reá, a közönség minden-napi olvasmányára, lehet visszavezetni a helytelenségek elharapódzását a köznyelvben. A mesterség természetével járó gyors és sietős munka a nyelv szel-iemébe ütköző hibáknak a melegágya. A közönség legnagyobb része előtt pedig tekintély a nyomtatott írás s az újság megvesztegető hitelén keresztül öntudatlanul szívja magába a helytelenségeket. Lapjaink főképen abban követnek el bűnös hanyagságot, hogy gondolkodás nélkül veszik át, írják le és terjesztik az idegen kifejezéseket. Egyik lapunk pl. a szokásos kiabáló cím-betűkkel ezt írja a magyar olvasónak: „Megsemmisítette a *Biroul Federal* Peter Farmer szövetségi edző szerződését”, s magában a szövegben még négy-szer ismétli meg a *Biroul Federal*-t. Így nyilván azt kívánja, hogy ezt a sport-testületet minden magyar ember ezután csak román néven emlegesse, holott egyetlen román lap sem hajlandó pl. a „Magyar Labdarúgók Szövetség”-ét magyarul leírni, hanem csakis a saját nyelvén, ami annyira természetes, hogy róla vitatkozni sem lehet. Magyar újságjaink azonban gyakran feladják a nyelvünknek senkitől kétségbe nem vont természetes jogait is. Egy másik közle-mény címében azt olvassuk, hogy „Diciosánmártinból Blajra költöztették a *Cercul de Regrutare*”-t, s a cikkben még vagy háromszor fordul elő ez a kife-jezés, mint ha a magyar hírlapíró már nem is tudná, hogy ez a szerv a mi nyelvünkön *hadkiegészítő*. Az ilyesféle hanyagság annyira megy, hogy az egyik lap híradása állandóan *Parcul Carol*-t emleget, holott a magyar beszéd-ben ilyenkor *Károly-park* van a helyén. És miért kell magyar lapjainkban állandóan *taxa*, *contenciós-per*, *interimár-bizottság*, *konverziós törvény* s ezek-hez hasonló idegen kifejezéseket olvasnunk? Hiszen valamennyinek megvan a kifogástalan magyar megfelelője s ezek hozzá még jobban meg is világítják a magyar olvasó előtt a fogalom tartalmát. Sajtónknak éreznie kell, hogy felelősséggel tartozik a történelem ítélőszéke előtt s több gonddal, nagyobb tisztelettel és érzékenyebb lelkiismerettel kell bánnia a nyelvvel, millió és millió ember legföltettebb kincsével!

Mussolini az olasz nyelv tisztaságáért.

Mussolini kezdeményezésére Olaszországban mozgalom indult meg, hogy az irodalom és a sajtó nyelvét megtisztítsák az idegen kifejezésektől és a nyelvből kiirtsanak mindent, ami idegen az olasz nyelv szellemétől. A lapoknak a mozgalmat irányító bizottság elküldte azoknak a szavaknak és kifejezéseknek a jegyzékét, amelyeket lehetőleg kerülni kell. Ezek legnagyobb-részt francia eredetűek, például: *omlette, silhouette, chauffeur*. Számúzik az olasz nyelvből a *frakk* szót is, továbbá a következő angol eredetű szavakat: *smoking, pullover, dancing*. A bizottság szigorúan órkodik, hogy ezek a szavak ne maradjanak a papiroson, hanem az életben is alkalmazzák őket.

Már így beszélünk magyarul!

Károly Sándor cikkéből (Független Újság, 1935. május 5.) idézzük a következő tanulságos részletet:

A multkoriban elbeszélgettem egy érettségizett magyar fiatalemberrel, aki az egyik állami hivatalban tisztviselő. Tökéletesen beszél románul, úgy hallottam, lelkiismeretes, szorgalmas ember és szép jövő áll előtte. Tőle hallottam az itt következő mondatot:

— Elvittem a *proces verbal*t a rendőrségre, ahol előbb a *regisztraturá*ndnál iktattam, majd átadtam a *komisszárnak*, aki azonban nem tehetett semmit és az *aktát doszárba* helyezte. (Ez magyarul ennyit jelent: Elvittem a *jegyzőkönyvet* a rendőrségre, ahol előbb az *iktatóban* iktattam, majd átadtam a *rendőrfogalmazónak*, azonban nem tehetett semmit és az iratot az *írártárba* helyezte).

Megjegyeztem egy másik mondatot is:

— A *secretar generallal* együtt kimentünk a faluba, ahol a *primar* kerestük. Velünk jött a *perceptor* is, de eredménytelen volt az út, mert *expert contabilt* elfelejtettek kirendelni, aki megállapítsa, hogy a *borderóban* nincsenek-e hamis tételek. (Magyarra fordítva ez a mondat így hangzik: A *vezérttkárral* együtt kimentünk a faluba, ahol a *községi bírót* kerestük. Velünk jött az *adófőnök* is, de eredménytelen volt az út, mert *könyvszakértőt* elfelejtettek kirendelni, aki megállapítsa, hogy a *táblázati kimutatásban* nincsenek-e hamis tételek).

A mindennapi életben, kereskedelemben, iparban, egyszerű társalgásban is sok „polgárjogot” nyert román szót találunk. A kis diáknak fogalma sincsen arról, hogy a „geográfia” földrajz, az „istoria” történelem, az „aritmetica” számtan. A szülőnek nincsen ideje és kedve otthon külön foglalkozni a gyermekével, talán nem is rendelkezik oktatási készséggel, hogy az állami iskolába járó kisfiának vagy leányának magyar nyelvi leckéket adhasson.

Mi, akik itt élünk, nagyon jól tudjuk, hogy az államnyelv ismerete elengedhetetlenül fontos. Aki boldogulni akar, annak tudnia kell románul, mégpedig mennél jobban tud, annál nagyobb hasznát veszi. De a két nyelvet összevegyíteni, zagyva képzőket és jelzőket teremteni, fölösleges és szükség-telen. Igyekezzünk tisztán beszélni románul, amikor románul beszélünk! De beszéljünk és írjunk magyarul, ha magyarul beszélünk és írunk! Miként a bukaresti fülnek fáj, ha eltorzult románt hall, ugyanúgy fáj az itteni magyar fülnek is, ha eltorzult magyart hall.

Hány román szó került az erdélyi magyar nyelvbe?

Bizonyára senki sem kételkedik abban, hogy azok a germánizmusok és ferdeségek, amelyek ellen a „magyarosan” jelszava alatt odaát írtó hadjárat

küzd, hiánytalanul megtalálhatók az erdélyi magyar közbeszédben, sajtóban és irodalmi nyelvben is, azzal a különbséggel, hogy ezek nálunk nem fogynak, hanem vígan és akadálytalanul garázdálkodnak. Ha Magyarországról kikergetik is őket, nálunk menedékjogot találnak és gyenge ellenállású környezetünkben minta-példányokat hajtanak. Ezeknél azonban közvetlenebbül érintenek bennünket a román nyelv szavai, amelyek már számottevő területeket foglaltak el nyelvünkben. Először egyenként jelentek meg, csupán a nélkülözhetetlenek (*lej, báni*), aztán a magyarul is kifejezhető fölöslegések (*sef, sectia*) kezdtek letelepedni, majd olyan tömeges áramlásuk indult meg, hogy ma alig van erdélyi magyar ember, aki ötpercenként ne keverne a beszédébe egy-egy román szót. Különösen a hivatalos úton terjedő szavak (*kontrolor, inspektor, permisz*, stb.), meg a magyarság életével meglehetősen széles földületen érintkező kormányzás, politika, közigazgatás, közgazdaság és jog román műszavai foglalnak el nagy teret a mindennap olvasott újságokban s rajtuk keresztül a felszívó munkájukat már megkezdték, hogy a köznyelvben is teret hódítsanak. Természetes, bár nem megbocsátható következménye ez a kétnyelvűségnek, a román nyelvvel való folytonos és mellőzhetetlen érintkezésünknek. Jó részüket még 1931-ben összeszedte Csúry Bálint kis közleménye (Magyar Nyelv, 1931, 253—258. l.), majd a múlt évben Szécsi László szerkesztett belőlük egy „kisebbségi román-magyar szótár“-t (Kosztolányi-Kacsó: *Anyanyelvünk*, 1934 37—42. l.). E két számbavétel szerint megdöbbentő sorozat, eddig több mint 400 olyan közkeletű román szó helyezkedett el az erdélyi magyarok mindennapi beszédében, amelyek az uralomváltás előtt teljesen ismeretlenek voltak nyelvünkben. Fölösleges dolog intelmeket és fejtegetéseket fűzni e naponként emelkedő statisztikához.

Mi mindent nem tudnak a magyarul írók?

Újságíróink pl. nem tudják, hogy a katolikusoknak *székesegyházai*k vannak: állandóan *katedrál*ist emlegetnek a cikkeikben, mert a német szövegekben *Kathedrale*-t, a franciákban *cathédrale*-t, az angolokban *cathedral*-t s az olaszokban *cattedrale*-t látnak és olvasnak. Ugyan, melyik újságíró ismeri a *hajóhad* szót, amikor folyton csak *flottáról* ír? Melyik természettudósunk tudja még, hogy az országnak vagy a vidéknek *éghajlata* van s a szemnek *receptáriumja*? Derűre-borúra *klimát* meg *retinát* emlegetnek. Ki tudja még, hogy a nyelvekben *nyelvjárások* vannak, hiszen mindenki — sokszor még a nyelvész is — *dialektusról* beszél? Aki egyszer aztán a tollat kezébe veszi nálunk, lépten-nyomon visszaéléseket követ el a *művelődés* terén: *kultúrpolitikát* hirdet, *kultúrértéket*, *kultúrhistóriát*, *kultúrvilágot* követel, úgyhogy lassanként ki is szorul nyelvünkéből a régi *művelődés* szó. Így alakultak a régebbi közművelődési egyesületek helyébe újabban *kultúregyletek*. Ez annál furcsább, mert a *kultúr* nem is önálló szó, legfőljebb a *kultúra*, de ez is csak azoknak, akik a magyar *műveltség*, *művelődés*, *közműveltség*, *közművelődés* szokat nem találják elég csengőnek és kifejezőnek. Aki pedig magyarul ír, illendőségből mégis csak tanulja meg ezeket a magyar szavakat!

Különböző és különféle.

A német mind a kettőt így fejezi ki: *verschieden*, és sokan nálunk is csak *különböző*-t mondanak, írnak, s mellőzik a *különféle*-t. pedig a kettő nem egészen ugyanazt jelenti. A *különböző* annyi, mint: egymástól különböző, elütő, a *különféle* meg: sokféle. A jelentésbeli különbséget ilyen példák szemléltetik: *különböző* véleményen vagyunk, *különböző* szokású emberek, *különféle* betegségek, kérdések. *Különböző* híreket hallottam: ez azt jelenti: hogy egymástól

eltérő híreket hallottam; *különféle* híreket hallottam: ez pedig annyi, mint sokféle hírt hallottam. A magyar nyelvnek igen finom különbségtévése ez. nem csoda, ha legtöbbször nem veszik észre a kétféle árnyalatot.

Vigyázzunk az igeekötőkre!

Veszedelemes és izléstsértő az idegen szók akadálytalan beözönlése, de még veszedelemesebb a nyelvünk szerkezeti sajátosságainak és szellemének romlása. Ezen a téren igen nagy hibákat követhetünk el a jelentéktelenné látszó kis igeekötők helytelen használatával. Már évtizedek óta terjed a nyelvünkben a határidőt *betartja*, a szavát *betartja* használat, holott a magyar ember a határidőt és a szavát *megtartja*. Újabban veszedelmesen elharapódzott az *alátámaszt*. Az újságok szüntelenül írják, már nincs beszéd nélküle, s a helyes támogat, megalapoz szavainak mostoha sorsba kerültek. Felkapták továbbá a *le-* igeekötő mindenféle alkalmazását a befejezettség jelölésére. Egészen megszokottá vált, hogy ma *letárgyaljuk* az ügyet s *lefolytatjuk* a vizsgálatot, sőt újabban *leszerződik* a színész, *leközi* az újság a cikket, *leválaszolja* az ügyvéd a levelet, *lefoganatosítja* a végrehajtó a végrehajtást, stb. Épílyen élősdire módra terjed a *meg-* egypár esetben. Nincs többé vádol, csak *megvádol*. Régebben az utóbbi szólás váratlan vádolást jelentett, ma ez az árnyalat elvesztett. Hasonlóképpen az ülést, a bált ma *megtartják*. Azt hinné az ember, hogy valami akadály volt, de ez szerencsésen elhárult, hogy annyira bizonyíthatni kelljen a megtartást, mert hiszen csak akkor volna helye az igeekötőnek. De nem így van: ha már egyszer gyűlés, akkor azt ma csak *megtartani* lehet. Az *indokol* helyett annak idején a Nyelvőr a *megokol*-t ajánlotta. Az eredmény az lett, hogy ebből átvették a *meg-*et, hozzácsapták az *indokol*-hoz és ma már mindenki *megindokol*-t mond. Máskor meg épen elhagyják az igeekötőt: „*úgy tűnt neki*, mintha most is látná szenvedő neje arcát“, e. h. úgy tetszett, úgy rémlett, *úgy tűnt fel* előtte.

Az író szabadsága és a szerkesztő joga.

A Budapesti Szemle szerkesztőjét az egyik munkatársa beperelte, mert magára sérelmesnek érezte a szerkesztőnek a cikkén ejtett módosításait. Az ügy végső fokon a magyar kir. kúria elé került s a legfelsőbb bíróság a szerző keresetét azzal utasította el, hogy a szerkesztő módosításai a cikknek javára váltak. Ennek nyomán az íróvilágban is viták indultak meg arról a kérdésről, vajjon vét-e az írói szabadság ellen az a szerkesztő, aki frónjával végigszánt a kéziratok kúszá mondatain, zavaros szófüzésein s rendet teremt ott, ahol eddig nem volt rend. Olyan égbekiáltó bűn-e az, — szólt a kérdéshez Kosztolányi Dezső (Pesti Hírlap, 1935. 108. sz.), — hogy a szerkesztő segítségére siet annak a jeles szaktudósnak, aki gyarlón játszik az írás hangszerén s épen azért nem mindig azt mondja, amit mondani akar, hanem merőben mást? Ez a szerkesztőnek nemcsak joga, hanem kötelessége is. A tudomány első föltétele a világosság, az érthetőség. Ennél fogva semmi jogtalanság sem esik az írás előkelő műkedvelőivel, ha kéziratukban törölnek olyan mondatot, amely fölöslegesen ugyanazt szajkózza, mint az előbbi, ha ezt a kifejezésüket: *dacára annak, hogy...* ezzel rövidítik meg: *noha, ámbar, vagy jöllehet*, ha szövegükben a *diabetes* helyett ezt írják: *cukorbeteg*, a *diétetikus* helyett: *étrendi*, az *abszolút orientáció* helyett: *teljes tájékozódás*, s megértetik velük tapintatosan és barátián, hogy a *zsongit* nem azt jelenti, hogy *bódit*, *kábit*, hanem épen ellenkezően azt jelenti, hogy *perzsidit*, *förlélénkit*, *izgat*, és hogy a gyermek nem az anyjával szemben érez hálát, hanem az anyja iránt? Akkor sem sántul

meg a kifejezés függetlensége, ha az ilyen szöveget: *per telefonice útján* a szerkesztő egyszerűen és szerényen így javítja ki: *telefonon*. Kár volna elkedvetleníteni főképp a tudományos folyóirataink szerkesztőit, akik éjt-napot egybeöltve javítgatják a kéziratokat, úgyhogy szegények gyakran szemgyulladást és írógörcsöt kapnak hálátlan és névtelen munkájuk miatt. Valljuk be őszintén és töredelemesen, hogy az iskolában senkit sem taníthatnak meg írni. Tankönyveink, különösen a múltban, csapnivalóan voltak megírva. Emlékszem egy tankönyvemre, melynek a meghatározásai mindig így kezdődtek: „A hő... a villamosság... a fény..., nem egyéb, mint...”; s emlékszem egy másik tankönyvemre is, melyben a különböző királyokat, bármilyen nemzetiséghez tartoztak is és bármilyen pályát futottak is be, következetesen csak így jellemezték: „Habozás és csüggedés nélkül járt az erény és kötelességteljesítés ösvényén.” Ezek a gépies szövegek sok emberben egy életre megbénítják a nyelvérzékét. Egyébként mindenütt a világon a szerkesztők gondja a javítás. Franciaországban a cikkeket nemcsak megfésülik, hanem lenyírják, kimosdatják, megcsutakolják, s úgy teszik a közönség elé. A londoni *Literary Times* névtelen közleményei, ezek a kis remekművek, egy egységes szerkesztői értelem fényét sugározzák. Az írói szabadság nem azonos az írói szabadsággal. Lehet, hogy olykor följjajdul az egyéni érzékenység és hiúság, de az ő fájdalománál sokkal fontosabb tízennégymillió ember szellemi kineve, a nyelv, amelyet senkisé nem romposíthat, szennyezhet, szürkíthet, butíthat és ronthat büntetlenül!

Keresztény vagy keresztyén?

A *keresztény* és a *keresztyén* szóhasználat kérdésében érdekes és eredményes vita folyt le a Magyar Nyelv c. folyóiratban. A Tolnai Vilmos (1934 65–68. l.), Horger Antal (u. o. 193–196. l.), Sági István (u. o. 196–200. l.) és Marjalaki Kiss Lajos (u. o. 246–248. l.) adatközlései és magyarázatai után már alig lehet kétséges a helyes szóhasználat. A szó történeti vizsgálatából kiderült, hogy a *keresztyén* szavunk *keresztény* változata nem Pázmány alkotása, amint ezt sokan állítják, hiszen Pázmány következetesen mindig *keresztyént* ír. A *keresztyén* változat későbbi Pázmánynál, a XVII. század közepén tűnik föl, mégpedig először protestáns nyomtatványok címlapján fordul elő (Komáromi Csipkés György: *Az Kereszteny Isteni-Tudománynak summaja*, 1653), úgyhogy a *keresztény* alak a könyvészet szerint protestáns eredetű. Zrínyi a Szigeti Veszedelemben legtöbbször *keresztyént* ír, Mikes és Páriz Pápai mind a kettőt használja, s az első katolikus író, aki következetesen a *keresztény* alakot népszerűsíti, Csúzi Zsigmond volt a XVIII. században (Zengedező sípszó, 1723). A két változat felekezeti elkülönítése a Kazinczy korában kezdődik s a múlt század második felében a *keresztény* szó hódítja el az általános használatot.

Nyelvtörténetileg nem két, hanem három alakja van a szónak. A Tihanyi kódexben, a Zrínyiásban és a nép nyelvében gyakori a *keresztén* változat. Ezt úgy magyarázhatjuk, hogy a *keresztyén*-ből előbb *keresztén* lett, majd a tövég palatalisatiójával *keresztény*. Ez ugyanolyan, mint ahogy a *Sebestyén-Sebestén*, majd *Sebestyén* változat keletkezett. „A *keresztyént* — Sági István véleménye szerint — többszázados multja miatt nem mondhatjuk Baróti Szabó Dáviddal idegenszerűnek, de nem tekinthetjük a már szintén majdnem háromszáz éves *keresztyént* sem téves szófejtés eredményének”. „A magyar nyelvészeknek — írja Horger Antal, — e szóval kapcsolatban már csak egy feladatuk van: a lehetőség szerint kimutatni, hogy ki vagy kik találták ki azt a nyelvészeti csodabogarat, hogy a protestánsoknak a régi *keresztyén* alakot kell

használniuk, nem pedig az újabb, de egyébként teljesen kifogástalan *keresztény* alakot, holott az egykori *isa pur es chomuu vogymuk* helyett már ők is úgy mondják, mint minden magyar ember: *bizony, por és hamu vagyunk!* Azonban ennek a keresztény magyarság egysége érdekében nagyon kívánatos érvényesítése már nem a nyelvészek feladata."

Szóajánlások.

Magyarországon erőlyes mozgalom folyik nemcsak a fölösleges, hanem a nélkülözhetetleneknek látszó idegen szavaknak a kiszorítására is. Sok esetben igen ötletes ajánlatokat tesz a közönség. Ezeket azután a Magyar Tud. Akadémia Nyelvművelő Bizottsága alaposan megvizsgálja, megvitatja s az elfogadhatókat a magyar közönség, főként a sajtó munkásainak figyelmébe ajánlja. Így az idegen szavaknak már nem egy szerencsés helyettesítése történt. Ilyen elfogadásra ajánlott szavak pl. a következők:

Autó: *gépkocsi*, garázs: *gépszín*, fix fizetés: *szabott fizetés*, fix kamatozás: *kötött kamatozás*, inkognitó: *rangrejtve*, publicista: *közíró*, ródli: *szánkó*, Stillhalte-egyezmény: *hitelrögzítés*, kamatmarge: *kamatrés*, infláció: *penzpuffasztás és penzpuffadás*.

Nyelvművelésünk visszhangja.

Többször megkértük az erdélyi magyar sajtót, hogy nyelvművelő munkánkat támogassa s a nyelv tisztogatására irányuló törekvésünket hasábjain terjessze. Nincs módunkban megállapítani, hogy nyelvművelésünk hol és milyen terjedelemben részesült figyelemben, mégis néhány adatból az vehető észre, hogy kérésünk örvendetes visszhangra talált. A *Hírnök* f. évi 9. száma az egész közleményünket kiadásra méltatta. A *Keleti Újság* a július 31-i 172. számában rovatunk néhány jellemzőbb fejezetét azzal a beismeréssel nyomtatta le, hogy a sajtóhoz intézett figyelmeztetésünket magára vette, mert akármennyire igyekszik is hasábjairól az idegen szavakat kigyomlálni, a szerkesztőségi munka lázában bizony sokszor vét a nyelvvédelem parancsai ellen. De éppen jó szándékának a bizonyítására, a maga és a közönség figyelmének ébrentartására helyt adott a kifogásainknak. Hasonlóképen járt el az *Erdélyi Lapok* az augusztus 4-i 156. számában, ahol több mint három hasábot szentelt mozgalmunk támogatására, s nem érzékenykedett olyan hibáknak a kipellengérezésében, amelyeknek egy részét saját maga követte el. Két vezető napilapunknak ez az emelkedett magatartása az ügy őszinte szolgálatára vall. E mellett bizonyít az is, hogy az utóbbi időben a nagyobb napilapjaink szívesen közölnek nyelvhelyességi cikkeket (Keleti Újság, 1935. 109., 173., 190., 191. sz. Ellenzék, 1935. 173. sz.). Az *Ellenzék* július 17-i 160. száma már érzékenyebben vette a sajtónak tett szemrehányásainkat, és személyes útra terelve a kérdést, jó szándékunkat fonák helyzetbe juttatja, amikor azzal vág vissza, hogy bizony az *Erdélyi Múzeum* maga is bele esik a kifogásolt hibákba, az idegen szavaknak lépten-nyomon való használatába. Bár nagy a különbség a mi gondatlanságunk és a napi sajtó nyelvrontása között, el kell ismernünk, hogy ez nem tagadható, semmiféle vitatkozással meg nem másítható valóság. Azok az írók, akik ma Erdélyben a tollat forgatják, nem fordítanak eléggé aggodalmas gondot írásuk tisztaságára, szépségére és ragyogására. Holmi rendetlenség itt is, ott is észrevehető nemcsak a szavaik megválogatásában és mondatszerkesztésük laposságában, hanem sokszor a stílusuk szintelenségében is. A felelősség alól tehát saját magunkat sem vonjuk ki. Mindnyájau egyformán hibásak va-

gyunk nyelvünk eléktelenítésében, keréketörésében, szépségeinek elhanyagolásában és eredetiségének a mellőzésében. Másnak a hibájával azonban senki sem mentegődzhetik, hanem mindnyájunknak egynek kell lennünk nyelvünk szeretetében és védelmében. Legföljebb csak az választhat el, hogy ki tud többet tenni az ügy érdekében. A napi sajtó mindenestre többet tehet, mint a szűk körre szorított negyedéves folyóiratunk. Ha valaki a segítségét megvonja, nem tőlünk tagadja meg, hanem a nyelvünkötől és a nemzetí művelődésünk alapjaitól.

Ez a magyar nyelv tanárának szól.

A magyar nyelvnek és irodalomnak egyik erdélyi magyar tanára pár hónappal ezelőtti cikket írt az erdélyi magyar irodalomról a jól ismert budapesti *Nyugat* hasábjain s egyik mondatában meggondolatlanul világgá bocsátotta az *összmagyar* irodalom kifejezést. Bizonyára az *összbirodalom*-féle, más szempontból is ellenszenves összetétel lebegett előtte, pedig ezt nemcsak az idő, hanem a helyes nyelvérték is már rég az avultságok közé temette. A *Magyarosan* c. folyóirat (1935. 91. l.) erősen megrója a szerencsétlen szót, s főképen azért neheztel, hogy ez a csúnya összetétel éppen egy erdélyi író találékonyaságából pattant ki, aki hozzá még, mint a magyar nyelv és irodalom tanára, az erdélyi magyar ifjúságot a Pázmány, Petőfi, Arany és Jókai nyelvére oktatja. Talán észre sem vevődik nyelvgyarapító törekvése, ha nem vonja magára a figyelmet a mintegy félszáz gondatlanul használt fölösleges idegen szavával (*glóbusz, szintézis, objektivitás, akció, nívó, probléma, adminisztrál*, stb.). A cikkíró modern felfogású, bocsánat: ideológiájú tanulmányában természetesen ott kell lennie az *alátámaszt* és *rádöbben* szavaknak is a *felvázol*, *kihangsúlyoz*, *beigér*, *beszervez* és hasonló társai mellett. „Hogy is mondta Arany László? Rontunk a nyelvet, ahogy lehet! — fejezi be észrevételeit a Magyarosan megróvása. — Úgy látszik, az utódállamokban ennek híven szót fogadnak. Főként a magyar nyelv és irodalom fiatal tanárai. Búvárkodásuk eredménye úgy szőröstül-bőröstül megjelenik nálunk. Vajjon e fiatal tanárok a kisebbségi sorsban vergődő magyar tanuló ifjúság előtt is ilyen szép modernséggel beszélnek-e? Adnak-e alkalmat az *összmagyar* irodalom *összmagyar* nyelvének megismerésére és elsajátítására?”

Vizaköteles.

Amikor ezt a szót nyomtatásban először megláttam, elállt a lélekzetem és kételkedni kezdtem általános műveltségemben, mert értelmét eddigi ismereteim közt semmiképen sem tudtam megtalálni. Első pillanatban a zománepikelyes halfajra gondoltam, mely az orosz káviárt és a róla elnevezett hólyagot szolgáltatja, de nem tudtam megfejtetni, hogy mire lehet köteles ez a hasznos állat. Csak akkor kezdett világosság derülni, mikor a mondatbeli összefüggésért észrevettem: „Ebben az évben *vizakötelesek* az 1908—1932. korosztályok” (Csíki Lapok, 1935. 31. sz.). Így rájöttem, hogy ez a felemás szó ezt akarja mondani: ebben az évben az 1908—1932. évi korosztályoknak kell a katonai igazolványuk láttamozására jelentkezniök. Megállapításom helyességéről meggyőződött a következő mondat: „A katonai *livretek* láttamozása megkezdődött”. A tanulság eléggé szomorú: vannak magyar emberek éppen a Székelyföldön, akik már nem láttamoztatják a katonai igazolványukat, hanem *vízditatják* a *livretjüket*. Még lesújtóbb, hogy akad olyan magyar nyelvű lap, amely buzgolkodik is a tompa nyelvérték találmányának a terjesztésében.

Mi nem tudnánk románul?

Körülbelül tíz esztendővel ezelőtt a román sajtó és a román közvélemény sokat panaszkodott a miatt, hogy a magyar kisebbség nem tud románul s nem is akarja a román nyelvet megtanulni. Akkor mindenki neki feküdt az államnyelv elsajátításának, s mindenki megtett annyit, amennyi erejéből és tehetségéből telt. Amikor azt hittük, hogy már csakugyan tudunk románul, írásbeli és szóbeli vizsgálatra kellett állanunk. Ezeken a vizsgálatokon az utcasepő s az éjjeli őr épúgy megbukott, mint az okleveles középiskolai tanár. Ma megint a vádlottak padján ülünk: nem tudunk románul! Mi nem tudnánk románul? Tessék csak megfigyelni beennünket, hiszen mi még a magyar nyelvünket is románul beszéljük!

A falun vagy a városban ügyes-bajos dolgainkkal a *primáriára* megyünk, s addig nem nyugszunk, míg magával a *primárral* nem tárgyalhatunk. Ha nem sikerül az elintézés, *Clujon* vonatra ülünk, de *urzent* lévén az ügy, *Tejuson* át *akcseleráttal* *Bucurestibe* utazunk. Ott megkeressük valamelyik magyar *parlamentárt*, s a segítségével megszerezzük a *permiszt*. De ha már itt van az ember, egyéb dolgainak is a végére jár. Eszünkbe jut minden bánatunk: az *adminisztráció*, amely *suprataxával* rótt meg, a *portarel* meg a *taxator*, aki *deklaráciát* vett tőlünk, s a *tribunál*, ahol a pörünket elvesztettük. De se baj, *apel* alatt van az ügy s majd igazságot szolgáltat a *kurte de kaszacie*. Valami *kontencsiósz* perben *csitáciénk* van, azt is rendbe kellene hozni. Itt nehézségek támadnak, mert a *doszár* még nincs *bezsurnádolozva*, a *konziliulnak* csak holnap lesz *sedincája*, addig *anexálni* kell a *procesz* *verbált* és *inkadrálni* a többi adatot is, amelyek még *lipszálnak* (vö. „Nagyváradi”, 1933. 271. sz.). Sok lőtás-futásunk van, hol az egyik, hol a másik *komitét* előtt kell megjelenünk, de szerencsére a *séfek*, a *direktor dzsenerálok* s a *szekretárok* előékenyen viselkednek. Igaz, hogy közben egy sereg *kasztionárt* töltünk ki, *adeverincákat* és *kítancákat* állítunk ki s ezeket jó csomó *áviátik* bélyeggel látjuk el, de legalább a *doszárunk* kiürül, s dolgunk végeztével felsóhajtunk: *gátá*, most már mehetünk haza! Otthon az a hír fogad, hogy az egyik gyerek a *bakulaureáton* megbukott, a másik pedig a *kapacitátén* elsíklott. Ellensúlyozza ezt a csapást, hogy a *stíncés* állást kapott, s a jogászfíú is nemsókára révbe jut, éppen csak a *kommersziálból* s a *penálból* kell még *vizsgát csinálnia*. A *liceuba* járó legkisebb fiú *kárnettel* utazik vissza az iskolába, s apai intelmeket kap, hogy a *trimesztriál* dolgozataira nagyobb gondot fordítson. Az elemista gyerek részére *dovádát* kell kiállítani, okmányait *verifikálni*, s jól utána nézni mindennek, nehogy a *revizorátus* vagy a *regulament* kifogásokat tegyen. A sok baj sok pénzzel jár. *Fel* kell tehát *emelni a pénzt* (a *ridicat* banul) az *adminisztrácián* és *eladásba* kell *tenni a búzát* (a *pus in vânzare*). Ezek után még csak az van hátra, hogy a *cseléd* egy *mandát* *postált* s egy csomag *funkcionárt* hozzon a *tutunzsériéből*. Mert aki ilyen jól tud beszélni, az a mai világban igazán gondtalanul pipázhat!

A mozgóképszínházak és a magyar nyelv.

Nyelvünk tekintélytelen lett s a tiszteletlenség jutott osztályrészéül. Ezt a közéletben mindenütt fájdalmasan tapasztaljuk, panaszszó nélkül viseljük. A megbotránkozást, amelyet a magyar közönségtől is sűrűn látogatott mozi magyarnyelvű feliratai vernek fel minden művelt ember lelkében, mégsem lehet elenyomni. A *Keleti Újság* már több ízben figyelmeztette és kérte a filmképviselőket, hogy hibátlan magyar szövegeket alkalmazzanak s legalább is bántó helyesírási hibákkal ne keltsenek megütközést. Mind nem használt. Az

említett hírlap legújabbban némi ízelítőt ad a mozivászon furesaságaiból, nyelvünknek a semmibe vevéséről (1935. V. 23. sz.). Az egyik darabban — írja, — arról van szó, hogy a nő elfogadja a házassági ajánlatot, s kijelenti: „Rendben van!” A magyar közönség ezt a feliratot kapja: „Elrendeztem!” Mindenki bámul és senki sem tudja, hogy mit rendezett el a szépséges művész. Még ennél is mulatságosabb egy szerelmi jelenet felirata. A férfi epekedve kér csókot a hösnő eperajkáról. Erre a vásznon ez a goromba szó tűnik föl: „Kuss!” A közönség bahotázik, s utólag jön rá, hogy a fordító a magyar szöveget mellőzve, csak a német szöveget hagyta meg s a felirat azt teszi: csókolj meg! Az angolból és románból fordított feliratokon iszonyú lúrzavar uralkodik a magázás és a tegezés körül. Mivel a román bizalmasabb magázás amolyan féltegezés-féle s az angol pedig egyáltalában nem ismer különbséget a kétféle beszédmód között, a fordító jóvoltából képtelen magyar szövegek kerülnek a vászonra. Az egyik izgalmas drámában pl. a bíró elé kerül a fegyene. Életről-halálról van szó. „Hallgasson meg, könyörgöm!” — esedezik az eredeti szöveg. A magyar felirat pedig kedves közvetlenséggel így hangzik: „Hallgass ide, kérlek!” Egy másik filmen a román „trage la inoiala” kifejezést, amely azt jelenti, hogy „késébe vonni”, így fordították le: „csalódást húzni”. Román sajátosságoknak ilyen szószerinti fordítása egyre gyakoribbá válik. Ezeknél csak a helyesírási hibák sűrűbbek. A legelemibb szabályokat is mellőzik. Az *egy* névelőt hosszú mássalhangzóval, az *állani* igét rövid l-el írják. Azt mondja a *Keleti Újság*, hogy három napig lehetne felsorolni a mozivászon botrányos nyelvi sérelmeit. Még azon a fehér lepedőn sem jut tisztelet a nyelvünknek. De vajjon saját magunk kellő tiszteletben részesítjük-e? Nem vagyunk-e nagyon hanyagok szépségeinek védelmében és tisztaságának ápolásában? Azt várjuk, hogy más tisztelje, amivel magunk sem törődünk?

Uraim, írástudók!

Meg kell mondanunk nyíltan és őszintén, sőt nyersen és kíméletlenül, hogy nemcsak az erdélyi magyar beszéd, hanem az írott nyelvünk is sok kifogásra ad okot. Bármennyire unalmassá válik is, megint csak a sajtónknak kell szemrehányásokat tennünk s az újságírókat kell figyelmeztetnünk, hogy idejét mult avult nyelven írják. Vidékiek elmaradottság már az a mód, ahogyan a divatból kiment idegen szavakat pártfogolják. „A Kismama című filmből angol *verzió* készül”, vagy „Eggerth Márta szerződést kötött a berlini *Staatsoperrel*”, — ilyen kezdetleges és balga idegenszerűségeket a magyar *változat* és *állami operaház* helyett sehol a világon leírni már nem lehet, csak nálunk, ahol minden kezdő hírszerző büntetlenül garázdálkodhat a magyar nyelvünk szegényítésében és öntudatának ingatásában. A tudatlanság takargatásából-e vagy bűnös hanyagságból írja-e le az erdélyi magyar újságíró a *turnét* éppen a „Székely guzsalyas”-sal kapcsolatban a *művészi körút* helyett? Nem értesült még arról, hogy már régen nem írunk és nem mondunk *konzertet*, hanem *hangversenyt*? Arról is le kellene szoknia a magyar újságírónak, hogy ne beszéljen *inspektorátusról*, hanem írjon *felügyelőséget*, s ne emlegesse nekünk a *kommentárt*, amikor róla a *magyarászból* értünk magyarul. Higgyék el a hírlapíróink, hogy hivatásukat csak akkor töltik be, ha a *megegyezés alapjairól*, vagy egyszerűen az *alapelvekről* beszélnek, nem pedig a *plattformról*, mert beláthatják, hogy nem mindenik olvasó érti meg, hogy mi is az a *platforme*. Jó lenne az is, ha a szerkesztőségekben minden asztal fölött öles betűkkel állana a figyelmeztetés: ne írj *parlamentárt képviselő* vagy *honatya* helyett! Milyen szép lenne továbbá, ha újságírásunk figyelemmel kísérné a

napjaink nyelvújítását s Erdély térségein is forgalomba hozná az új szavakat és friss fordulatokat. A magyar nyelvterületen ma már *turisztika* helyett *természetjárás*, *turista* helyett *természetjáró*, *amatőr* helyett *műkedvelő*, *professzionista* helyett *hivatásos*, *sport* helyett *testgyakorlás*, *testedzés*, *start* helyett *indítás*, *tréner* helyett *edző*, stb. járja. Nem szabad azt hinni, hogy azért, mert valaki újságot ír, már fölszentelt és korlátlan ura a nyelvnek. hanem meg kell gondolni, hogy az olvasónak is van nyelvérzéke s bosszankodva utasítja vissza a lelkiségétől távol álló ilyen gorombaságokat: „Medgyaszai Vilma, a leghíresebb magyar *dízős*, legközelebb *leszerződik* az egyik színházhoz”, vagy „A film *levetítése* két és fél órát vesz igénybe”, vagy „Calian megígérte, hogy *bevizsgálja* az ügyet”. Inkább tíz idegen szó, mint egy *leszerződik*, *levetít*, *bevizsgál*-fajta nyelvficamodás! Resterkedik az ember újságírásunk színvonalának süllyedése miatt, amikor egy halálesettel kapcsolatban azt kell olvasnia, hogy „kétoldali tüdőgyulladást kapott, amely aztán (miért nem azután?) *végzett is vele*”. Ilyen tiszteletlenül, részvétlenül, a választékosságba gázoló ilyen ízléstelenséggel még sem lenne szabad írni! És mit szólunk ehhez a nyelvtani helytelenséghez: „Meg *kell változtassa nevét* a Románia”, vagy „A mű terjedelme legalább 300 oldal *kell legyen?*” Hát olyanok írják az újságjainkat, hogy a magyar olvasók százezres tömegeiben a magyar beszéd helyességét egyenesen tartsák, akik a *kell* ige mondattani szerkezetével sincsenek tisztában? És legyen szabad ez alkalmommal csak egyetlen szót ejteni a helyesírásukról. Az egyik vezető lapunk még a nagy címbetűiben is igen gyakran a *j* helyett *ly*-et ír, s a hosszú magánhangzókat (*á, ó*) meg a hosszú mássalhangzókat (*ll, nn, ssz*, stb.) olyan következetesen kezdi elhanyagolni, hogy borzasztó gyanú ébred az emberben: talán nem is véletlenség ez, talán nem is szándékosság ez, hanem kétségbeejtő tudatlanság ez!

Uraim, írástudók, bocsássanak meg az erős szavakért, de beláthatják, hogy olyan felháborító hibák ezek, amelyekre nem lehet síma szavakba burkolni a megbotránkozást. Gondolják meg, hogy milyen felelősség hárul Önökre, s hová jutunk, ha ezen az úton haladunk tovább. Önök a hivatásuknál fogva elől járnak. Ne vigyék a nyelvünket örvénybe! Az újságírás természetével mentegetőznek? Ezeket a hibákat semmi sem menti. Kárhozatos vétek az ilyen írás, s nagyobb kiesőfolása nyelvünknek a mozivászon semmibe vevő tiszteletlen eljárásánál!

Ez az erdélyi magyar nyelv?

Büszkén és sokszor hivatkozunk erdélyiségünkre. Igaz, hogy eddig tisztán meghatározni senki sem tudta, mi is az az erdélyiség, de érezzük, hogy van valami ilyen lelkiség s az különb a más magyarságnál. A lelki élet egységének a törvénye szerint az erdélyiségnek mindenben, így a nyelvben is meg kell nyilvánulnia. Miben különbözik tehát az erdélyi magyar nyelv a más magyarok nyelvétől? Sajnos, nem abban, amit várnánk: a tisztaságban, a ragyogó fényességben, az előkelő nemességben, az eredeti zamatosságban, a színpompában és az egyszerűség művészetében. Amíg Magyarországon az elmúlt másfél évtizedben a sajtó is és az irodalom is színes, fordulatokban gazdag, tiszta és gondos nyelvet fejlesztett ki, az erdélyi magyar nyelven ugyanakkor valami elviselhetetlen szürkesség és zagyvaság lett uralkodó. Megújuláson megy keresztül napjainkban a magyar nyelvünk s ebből hozzánk alig jut el valami. Hírlapjaink lapos nyelve tovább hurcolja az avult idegenszerűségeket, sőt még újakkal tetézi a másutt már kiirtott helytelenségeket. Az úgynevezett erdélyi magyar irodalom sem jár elől jó példával és mintaszerű

gondossággal. Nehány hónappal ezelőtt a budapesti könyvnapra az erdélyi irodalom egy gyűjteményes kötettel vonult ki. Benne 14 erdélyi író tanulmányai olvashatók szellemi életünk 14 erdélyi magyar csillagáról. Az a nyelvi azonban, amely sokszor igen eredeti szempontokat és helyes megítéléseket hordoz, nincsen összhangban az írásművek belső értékével. Nem hiába történt, hogy az egyik magyarországi bíráló szigorúan megróttá a könyvet az idegen szavaknak kérkedni-vágyásból vagy kényelemből eredő sűrű használatáért a sokkal kifejezőbb és szebbhangzású magyar szavak helyett, s talán abban sem esett igazságtalanság, amikor néhány mondat kiszemelgetésével pillengésre állította a könyvben előforduló, bosszantóan lehetetlen szövegezésű mondat szerkesztéseket (vö. Irodalomtörténet, 1935. 138. l.). Igen sajnálatos, hogy itt és másutt is egyre sűrűbben bántó leckéztetések kap az erdélyi magyar nyelv, amikor pedig abban a hírben kellene állania, hogy tisztasága tündöklő és zamatossága magával ragadó. Ez jelentené az erdélyiséget a nyelvünkben, sőt jelentené a nemzeti lélek sértetlenségét is. Addig ne sokat büszkélkedjünk az erdélyiségünkkel, amíg szégyent vallunk a nyelvünkkel, — mert a nyelv a lelkeség hordozója, s nem a legelbájozó, ami most benne tükröződik. Sokat hangoztatott erdélyiségünk tisztázását kezdjük a nyelvünkön. Mutassuk meg benne az erdélyi magyar lélek erejét, tisztaságát, nemességét és szépségét. Mutassanak példát az élen haladó íróink, s ne engedjék, hogy nyelvünk lemaradjon és elsatnyuljon!

Hány idegen szót használunk?

Az idegen szavak használatában elenyésző csekély kivétellel mindnyájan hibásak vagyunk, mert az iskoláink, a társadalmi szervezeteink, a családok és az egyesek öntudatos magatartásának hiánya miatt nyelvi lelkiismeretünk zsibbadt s nem edződött eléggé belénk a szép magyar szó szeretete és megbecsülése. Az egyik magyar országgyűlési gyorsíró Budapesten számbeli kimutatást készített a képviselőházi nyelvhasználatról, és 100.000 gyorsírási szót, azaz 40.977 szót véve alapul, megállapította, hogy a magyar képviselők beszédében minden 21-ik szó idegen. Akkor lesz igazán elképesztő ez a szám, ha tudjuk, hogy egy átlag ember szókincse egy életen át nem több 2–3000 szónál s így kijön az a megdöbbentő eredmény, hogy ha az egész életünkben használt idegen szavakat egybeesortosítjuk, még az az ember is, aki a saját anyanyelvén kívül semmiféle idegen nyelvet nem beszél, úgy élt le néhány esztendő, hogy azalatt egy árva szót sem ejtett ki magyarul. Kosztolányi Dezső kiszámította, hogy hány olyan fölösleges idegen szó kering nyelvünkben, amelyet minden esetben jobb magyar szóval lehet helyettesíteni. A felelet meglepő: 6000 ilyen szó van, tehát kétszerese egy átlagos ember szókincsének. Igen szomorú, de megszívelelendő jeleenség, mert az következik belőle, hogy 6000 idegen szónak adtunk tanyát és munkát a nyelvünkben, s ezzel legalább 12.000 magyar szavunkat tettük földönfutóvá és munkanélkülivé. Milyen botorság, hogy ilyen pazarul szegényítjük különben sem dűsgazdag magunkat!

Elővezetve és büntetve lesz.

Az uralomváltozás első éveiben — talán még emlékszünk — hivatalos falragaszok figyelmeztettek, nehogy a rendszabályokat valaki áthágja, mert különben *elővezetve és büntetve lesz*. Ez mély hatást tett nemcsak a kedélyünkre, hanem a nyelvünkre is, s azóta sok bajunk van a *lesz*- és *lett*-féle szerkezettel. Kényelmesen terjeng erdélyi magyar nyelvünkben, sokan megütközés nélkül használják, mások viszont mindenféle *va*-, *ve*-s szerkezet-

től irtóznak. Zavar és bizonytalanság uralkodik. Ezért föl kell világosítanunk nyelvhasználatunkat, hogy teljesen jogtalan az idegenszerűség vádjával illetni minden *-va*, *-ve* szerkesztett igealakot. Ha helytelen volna, nem mondhatnók, hogy „zöldre van a rácsos kapu festve“, „be van az én szűrőm újja kötve“, „fakó lovam fel van kantározva“. Amint ezekből a példákból kitetszik, a *-va*, *-ve* képzős igenévből és a lét-ige alakjából álló szerkezetek, a cselekvés megtörténtével, eredménye következtében keletkező állapotot jelölik. Ezt az állapotot, ezt a nyugalmi helyzetet csak ezzel a kifejezés-móddal tudjuk festeni. A „zöldre van a rácsos kapu festve“ helyére hiába próbálnók a „zöldre festették“ vagy akár a „zöldre festetett“ stb. alakot erőltetni, s a „bekötöttem, bekötötték a szűrőm ujját“ is mást mond, egyebet emel ki, mint a „be van az én szűrőm ujjja kötve“. Ebből azonban nem az következik, hogy minden *-va*, *-ve* és *van* szerkesztett igealak helyes és kifogástalan. Az irodalmi szokás helyteleníti s a kényesebb köznyelv is kerüli az efféleket: „fe! van állítva“, „bele van bolondulva“, „el voltak utazva“, „pulykaméregbe volt jőve“, „le volt menve a hús a kezefejéről“, stb. Egészen másképen állunk a *lesz*, *lett* igealakokkal szerkesztett *-va*, *-ve* képzős kapcsolatokkal. Ilyenek pl. „az ára holnap lesz kifizetve“, „ha a rendelet végre lesz hajtva“, „ízletes ételek és italokról gondoskodva lesz“, „meg lett neki mondva“, „számfejtve lett“, stb. Ennek a szerkezet-típusnak semmiféle kifejező haszna sincs a nyelvünkben. Ez kétségtelenül helytelenség és idegenszerűség (vö. Magyarosan, 1934. 86. l.). Kerüljünk tehát minden olyan visszataszító *-va*, *-ve* képzős szerkezetet, amely az „elővezetve és büntetve lesz“ emléket kelti bennünk.

Az *ildomos* nem illedelmes.

A sok közül csak egyetlenegy példát idézünk. Egyik helybeli lapunk július 16-i vezető cikkében ezt olvassuk: „A politikai *ildomosság* nem engedi, hogy a magyarság sorstestvérének politikai irányzatok fel- és levétele tekintetében tanácsokat adjon.“ A cikkíró, mint az utána következő mondatából is kitűnik, azt akarja mondani, hogy politikailag illetlen volna, ha a magyarság az erdélyi németységnek politikai álláspontokat akarna sugalmazni. A közíró tehát az *ildomosság* szót „illedelmesség“ értelemben használja. Ez a félreértés csak azért bocsátható meg neki, mert vele együtt még igen sokan szenvednek hasonló tévedésben. Tudnunk kell ugyanis, hogy az *ildomos* elavult szó. Utoljára a kódexek idejében volt forgalomban, s azt jelentette, hogy „prudens, klug“. „Legyetek *ildomosak*, miként kégyók“, — olvassuk a Müncheni kódexben, hol az „ildomosak“ a latin „prudentes“ fordítása. „Az anyaszentegyház cselekedik kegyes anyjának *ildomossága* szerint“, — írja az Érdy kódex, s a mondat értelméből is látszik, hogy benne nem illendőségről, hanem okosságról van szó. Az *ildomos* azonban már a XVI. században kiveszett a köznyelvből s háromszáz esztendőig senki sem használta. Széchenyi István volt az, aki a múlt század negyvenes éveiben megpróbálta fölleveníteni a rég eltemetődött *ildomos* szót, hogy vele az *okos* mellett a „prudens et circumspectus“ jelentés-árnyalatot kifejezze (vö. Herger Antal: Magyar szavak története, 1924. 87. l.). Törekvése nem járt sikerrel, az *ildomos* a halottaiból igazán feltámadni nem tudott. Az irodalmi nyelvbe a szó mégis belekeveredett, s azok, akik történetileg nincsenek tisztában jelentésével, a hasonló hangzású „illedelmes“ szó hatása alatt ennek a jelentését tulajdonítják neki. Nem megbocsáthatatlan vétek ez, csak furcsa tájékozatlanság, s épen azért nem „ildomos“ dolog. Hagyjunk békét tehát neki, ne báborgassuk álmaiban, mert a szegény „ildomos“-nak mindannyiszor meg kell fordulnia sírjában, valahányszor „illedelmes“ értelemben emlegetjük.

Más a mintha, mint a mint ha.

Helyesírási kérdés. Ilyesféle csekélységekkel azonban a lompos erdélyi magyar nyomtatványok nem igen szoktak törődni. Ha egyszer kezük alá kerül ez a két kötőszó, minden megfontolás nélkül egybeírják. Pedig Arany János a *Toldi* kezdő soraiban nem hiába írta külön: *Mint ha* pásztortűz ég őszi éjtszakákon. Azért választotta kettőbe, mert a *mintha* értelmileg egészen mást jelent. A *mint ha* közé mutató szó tehető vagy gondolható, tulajdonképpen e két szó nem is tartozik egy mondatba, ellenben a *mintha* bizonyos fajta hasonlító kötőszó. Ugyanez a különbség a *mint hogy* és a *minthogy*, a *csak hogy* és a *csakhogy* kötőszók között. A különbséget legjobban példákon vehetjük észre. Ezt olvassuk valahol: Előfizetéssel sokkal olcsóbban jut a lap-hoz mindenki, *mintha* naponként fizeti meg az egyes példányok árát. A születési arányszámot sem propagandával, sem pedig szigorú rendeletekkel nem emelhetjük oly hatásosan, *mintha* új munkaalkalmak teremtetésével széles nép-rétegek jóllétét fokozzuk. Mindkét mondatban helytelenül van egybeírva a *mintha*; helyesen *mint ha* (*mint úgy, ha; mint akkor, ha*) irandó. A *mintha* meg nem valósuló, képzelt hasonlítást jelöl: *Mintha* lába kelne valamennyi rögnek (pedig nem kel), *mintha* szólított volna valaki (pedig nem szólított senki.) Épp ilyen: Nem volt egyéb választásom, *minthogy* meghaljak; helyesen *mint hogy* (*mint az, hogy*). A város legöregebb lakói sem tudtak többet a szoborról, *minthogy* az már gyermekkorukban ott állt a dombon; helyesen: *mint hogy*. Ez utóbbi mondat *minthogy* kötőszava helytelenül más értelmet ad a mondatnak: azért nem tudtak a szoborról, mert (mivelhogy) ez a dombon állott. — E mondatban: Mérföldeket gyalogolt, *csakhogy* még egyszer láthassa öccsét, — a *csakhogy* helytelenül van összeírva, mert jelentése *csak* (azért,) *hogy*, vagyis célhatározó, az egybeírt *csakhogy* pedig annyi, mint *de*, vagyis ellentétes kötőszó. Ezekből a példákban mindenki láthatja, hogy a helyesírás nem pusztá külsőség, hanem némelykor lényeges értelmi finomságoknak a megkülönböztető jele, s így aki helyesen ír, helyesen is különböztet.

Vigyázzunk a névelőkre!

Gondosan vigyázzunk a jelentékteleneknek látszó névelőkre, mert sok visszaélést követhetünk el velük. Különösen a határozatlan névelő idegenszerű használata félelmetesen terjed a nyelvünkben. Az ép nyelvérzékű embert mód nélkül bántja, midőn pl. egy aranyzajú szónokunk ajkáról ellebben ez a mondás: „Az *egy* szép tett, az *egy* nemes tett volt.” Ebbe a hibába sokszor beleesnek kitűnő stiliszták is; akárhányszor elkövette egy nagy írónk is, pedig nem is tudott németül (vagy talán éppen azért). De nem kisebb hibát követnek el azok, akik az ellenkező túlzásba esnek és a határozatlan névelőt elhagyják, holott ki kellene tenniök, pl. *kis* vizet kérek, *pár* szál virágot vettem, *kicsit* szégyellem is. Förtelmes németesség a határozott névelőnek a német *die* értelmében való alkalmazása ilyenekben: *a* Jászai, *a* Márkus, *a* Fedák. Sajnos, hogy ez már a leányiskolákban is meggyökeresedett, pedig a magyar ember a nőt sohasem nevezi, se nem szólítja a pusztá vezetéknévén; neki *Jászai, Márkus, Fedák* így magában, vagy akár névelővel is, mindig generis masculini. A német *am* lappang ezek mögött: *a* legjobban, *a* legtisztábban, *a* legvilágosabban, stb. Viszont hiba némelykor a határozott névelő elhagyása. Unos-untig megrátták az ilyeneket: *elnők* az ülést bezárja, *szerző* nem helyesen fogta föl a feladatát, *vádolt* alibit igazolt, stb., amelyek rossz német-ségnek rossz magyar utánzatai. Ennél még gyakoribb hiba az, hogy elhagy-

ják a különválasztó névelőt, pl. e. h.: „a magyar és a német hadsereg“ azt mondják: „a magyar és német hadsereg“. Helytelen az utóbbi, mert ez magyarokból és németekből álló hadsereget jelent. (Vö. Magyarosan, 1933. 5–6. sz.).

A nyelvtisztaságért 250 évvel ezelőtt is küzdöttek Erdélyben.

Báró Haller János a XVII. század második felében főispán volt belső Erdély egyik vármegyéjében s e mellett ma is számon tartott érdemes irodalmi munkásságot fejtett ki. Többek közt arról is nevezetes, hogy a magyar nyelv tisztaságáért bátran és öntudatosan harcolt a maga korában. A csíki klastromban 1682-ben nyomtatott egyik munkájában észrevette és hibáztatta a tanult főknéket azt a szokását, hogy „semminek tartván a magok szülötte nyelveket, vagy elhitetvén magokkal, hogy a magyar nyelven sem oly bővön, sem oly igazán és oly szép szókkal ki nem fejezhetik a dolgokat, amint kívánatnék, elállanak a magyar szó mellől, és jó deákságokat akarván mutogatni, amit írnak, nem magyar, hanem deák nyelven boesátják ki, melyet a magyaroknak tized- vagy századrésze sem tudhat“. Természetes, hogy Haller János idejében a latin nyelv befolyása ellen kellett nyelvünknek védekeznie. „Miert kellenék pedig a magyar nyelvet annyira megvetni, fogyatkozottnak tartani, kiváltképen a jó magyarnak, nem értem, — elégedetlenkedik a jó Haller János. — Mert én egy nemzettel sem perlődöm, tudván gyűlölségesnek lenni a hasonlítást, de bátran merem mondani, hogy egy nyelvet sem találni magában elégségesebbet a magyarnál, aki senkivel sem cimborálván, szólhasson mindenekről“. Mégis, mit lehet tapasztalni? Nem tisztelik, nem szeretik a magyarok eléggé nyelvüket, mivel unos-untalan deák szókkal tarkítják beszédjüket. „A deákos emberek kiváltképen dicsekednek avval, hogy magyarul ki sem mondhatják szándékjokat. Ehhez képest a mostani időben annyira felkapták s egyelik a magyar szót deákkal, hogy alig tudná hertelen eszébe venni az ember, kivált a törvénykezők között, melyik nyelven beszél. Ezt pedig nem a szükségből, hanem rész szerint a szokásból, rész szerint magok mutogatásokból teszik, deáki tudományokat akarván jelentgetni az olyanok legfőképen a köznép között. Holott a volna dicséretreméltó, aki melyik nyelven imditaná dolgát, végezne azon, imide-amoda való kapdosás nélkül“. Ez épen olyan dolog, mint ha a gazdag ember koldulással szerezne kenyerét. „*Nyilván a magyarnak is szégyen, ha beszédében más nyelven segíti ki magát a magyar nyelven elkezdett beszédéből.*“ Nem arról van szó, hogy meg kellene vetni vagy le kellene nézni az idegen nyelvet. „Igaz dolog, szép és dicséretreméltó különféle nyelveket tudni, s azon igyekezni is kell a becsületes ifjaknak, de akárki ítélje meg, ha illendő-e egyszersmind két nyelvet összezavarni s úgy beszélni.“ De nemcsak deák szavak furakodnak be a magyar nyelvbe. „Arra is jutottak már a magyarok, hogy akik a tótok vagy a lengyelek szomszédságában laknak, felette sok dolognak tótul adják ki a neveket. Akik a németekhez (vannak) közelebb, azok udvariságnak tartják, ha német módon neveznek holmi portékákat, holott készen volna afféléknak az igaz magyarok között nevek.“ Ez a hanyagság és fölületesség nagyon meggondolkoztató, mert „nemcsak illetlenség vagyon ebben, de azt is tartották a régi cseink, *amely nemzetnek szokását, ruházatát felveszik az emberek, végre azon népnek birtoka alá esnek.* Adta volna Isten, ne a magyarokon teljesedett volna bé ez a mondás. Én ezt tovább nem vitatom, hanem, mivel rossz madárnak tartjuk, mely fészket megmocskolja, ha egyébbel nem, avagy csak jó emlékezettel kívántam szolgálni nemzetemnek“ (az idézetek Haller János *Pays*, 1682. c. munkájának ajánló leveléből valók).

Erdemesnek tartottuk a kiváló erdélyi közéleti férfiúnak és írónak 250 esztendőös figyelmeztetését fölleveníteni, mert észrevételei — módosítva a módosítandókat — időszerűségükből ma sem veszítettek semmit.

Az idegen szó műveletlenséget palástol.

Aki úgy véli, hogy a nyelvtisztogatás csupán az öreg csákyások kedvtelése, hallgassa meg a „Nyugat“ érdemes esztétikusának, Schöpflin Aladárnak, ebben a kérdésben képviselt szigorú véleményét. „Azt hiszem, — írja egy rövid megjegyzésében (Magyarosan, 1932. 96. l.), — hogy ha a teljes purizmust nem is lehet soha elérni, — egy sereg idegen szó már kiirthatatlanul belerögződött a nyelvbe, — de az idegenségek halmozása nemcsak a nyelv tisztaságának van ártalmára, hanem előmozdítója annak a gondolkodási hanyagságnak is, amire nálunk oly fájdalmasan nagy a hajlandóság. Az emberek ajkukra vesznek egy idegen szót, s ezzel felmentve érzik magukat a benne rejlő fogalom tiszta megértése alól. Akik tavaly oly nagyon felkapták a *sztratoszféra* szót, tapasztalatom szerint az esetek túlnyomó részében legfeljebb egész homályosan sejtették, mi az a *sztratoszféra*. Az idegen szók mértéktelen használata rendszerint műveletlenséget palástol.

Volna ebben az ügyben egy szerény indítványom egy részletkérdésben. Szokjuk meg, hogy az olyan idegen szókat, melyek még nem forrtak bele teljesen a nyelvünkbe, dült betűkkel nyomtatjuk. Ezzel jelezni a szók idegen voltát, tehát azt, hogy csak ideiglenesen, mintegy próbaidőre foglal helyet a magyar beszédben. S az ilyen szót az eredeti helyesírással kellene írni, így: „Piccard tanár újabb *stratosphaera*-repülésre készülődik. Így csinálják az angolok, franciák is, akik értenek nyelvük megóvásához. Ha azután valamely idegen szó mellőzhetetlenül szükségesnek mutatkozik, — vagy mert nem lehet rá magyart találni, vagy mert olyan nemzetközi fogalmat fed, amely jobb, ha minden nyelvben ugyanegy nevet visel, — akkor meg lehetne indítani a honosítási eljárást. *Objektív, radikális, szocialista, himnus*: ilyen szavakat sohasem fogunk a nyelvből kiirtani, nincs is rá szükség, de azzal igenis törődnünk kell, hogy a divat, a nyelvi felelősségérzet hiánya és a műveltnék látszani akaró műveletlenség légypiszkai be ne lepjék a nyelvünket. Az egész kérdés nézetem szerint nem is nyelvészeti, hanem stilisztikai kérdés, s ezért nem a tudósok illetékessége alá tartozik, hanem az íróké alá, ami természetesen nem zárja ki, hogy a tudósok jóindulatú közreműködését köszönettel fogadhassuk. De eredményt elérni csak az irodalom tud, mert az író érzi elsősorban a stílus kényszerét, és ő tud hatással lenni a többi emberekre, mert írása mindenkihez szól, aki olvasni tud“.

Fáradtság és fáradság.

Ezen a példán világosan meg lehet mutatni, hogy mennyi vigyázatosságot és megfontoltságot kíván a helyes magyar írás. A kettő nem egy, lényeges köztük a különbség: *fáradtság* magát a cselekvést jelzi, vagyis körülbelül „fáradás, fáradozás“ a jelentése, a *fáradság* pedig a cselekvés eredményeképpen keletkezett állapotot, a fáradt voltot, a kimerültséget jelöli. Helyes tehát: „sok *fáradtság*ába került“, helyes az is: „*fáradsága* ellenére segített kaszálni“, ellenben hiba volna a szavakkal helyet cseréltetni.

A helységnevek használatának joga.

A nemzeti kisebbségek XI-ik genfi kongresszusa szeptember első napjaiban előzetes adatgyűjtés alapján, amely rámutatott arra, hogy több államban a kisebbségeknek lehetetlenné vált a földrajzi helységneveknek a saját könyveikben és sajtójukban anyanyelvükön való kiírása, behatóan foglalkozott a helységnevek szabad használatának a jogával s néhány fontos elvi megállapodásra jutott. Mellőzve a politikai vonatkozásokat, itt csak azt a meghatározást emeljük ki, hogy a helységnevek olyan alakban és formában, amelyet egy nép szelleme, története, társadalmi, gazdasági és művelődési fejlődése nyelvi törvényeinek megfelelően akár maga alkotott, akár más néptől átvett alakított, szerves részét teszik az illető nép nyelvének. A helységnevek azonban tisztán a nyelvi jelentőségükön kívül egy nép életében láthatatlan kötelekeket is jelentenek a nép és hazája, története, hagyományai és műveltsége között s így a nép egész életétől elválaszthatatlanok. A helységnevek sajátos népi elnevezésének magakadályozása tehát a nép lelki kiktűszöbölését jelenti arról a földről, amellyel lelkileg össze van forrva. Kétségtelen, hogy az államnak van bizonyos joga a forgalom és a közigazgatás szempontjából a helységnevek használatába beleszólni, de ez nem terjedhet az egyéni szabadság, a kulturális és a történelmi fejlődés határvonalain túl (vö. Magyar Kisebbség, 1935. 18. sz.)

Leu, lei vagy lej?

Nagy összevisszaságot tapasztalunk még ma is a román pénznem magyar írásában. Vannak, bár kisebb s egyre fogyó számmal, akik következetesen a *leu* alakot használják, mások a román helyesírású *lei* mellett kardoskodnak, — talán ezek a legszamosabbak, — s imét mások a szó használatának és a helyesírásunknak legjobban megfelelő *lej* formát részesítik előnyben. A kiejtésben szórványosan még a *laj* és a *lé* forma is járatos, de ezek csupán egyéni sajátságoknak tekinthetők. Írásban a fenti három alak fordul elő, s egyszer már véglegesen el kell döntünk, hogy a magyar nyelv szokás szerint közülük melyik a leghelyesebb.

A kérdésnek van már némi története. Jó pár esztendővel ezelőtt egyik egyházi emberünk a magyar püspökségek útján a *leu* ejtést és írást a magyar iskolákban hivatalosan kötelezővé kívánta tételni, s azt akarta a „Magyar Kisebbség“ útján a közönség közt is elterjeszteni. Indokolásában azt hozta föl, hogy a *leu* helyett a *lej* használata tudatlanság jele, s hogy e román nyelvbéli járatlanságunkért kinevetnek bennünket a magyarul tudó román honfitársaink. Erre Csúry Bálint azt válaszolta neki, hogy az ilyen nyelvi kölcsönzések végleges alakjának megállapodásában nem az átadó nyelv vagy az azt beszélő honfitársak tetszése, véleménye irányadó, hanem egyesegyedül a magyar nyelv szokás. Ehhez alkalmazkodni magyar nyelvünk iránt legfőbb kötelességünk. Hogy a *lej* a románban nem egyes nominatívusi alak, a magyar nyelvre nézve közömbös. Lám a *virgás* sem egyes nominatívus a latinban, mégis a *virgács* alak terjedt el a magyar beszédben (vö. Magyar Nyelv, 1931. 254. l.). Azóta a vita elhallgatott, s bár közben midnyájan egyformán megszűkülünk a lejben, megegyezésre jutni még mindig nem tudunk, pedig Zolnai Gyula, volt erdélyi egyetemi tanár, még 1922-ben kifejtette, hogy a román pénznemek magyarul mi a helyes neve (vö. Bp. Hírlap, 1922. márc. 7. sz. M. Nyelv, 1922. 143 l.). A románban az egyetlenegy lejnek *leu* a neve, de már 2, 3, 100, 1000, stb.-nek *lei*, azaz az egynél többet jelentő számnév mellett a *leu* többesbe kerül. Minthogy pedig többször esik szó 2, 3, 100, stb. letről, mint egyetlenegy leuról, azért a többször hallott alak, a *lei*, került

a magyarba, mégpedig a magyaros *lej* alakban. A *leu* alakhoz való ragaszkodás nemcsak azért helytelen, mert a nyelvszokás már is a *lej* mellé szegődött, hanem azért is, mert az *eu* kettős magánhangzót a magyar nyelv egyáltalában nem ismeri. A *lei* írás szintén helytelen, mert a magyarban az *ei*-vel írt szavak (pl. erde-i, le-int, stb.) két szótagot jelentenek, míg az *ej* kettős hangzót a magyarban *ej*-nek írjuk (pl. fej, tej, stb.). A magyar nyelvszokás, a magyar nyelv törvényei és helyesírásunk szellemében tehát akkor járunk el, ha a *leu* használatát a beszédben és az írásban teljesen kerüljük s az idegenszerű *lei* alakot is mellőzve, a *lej* írásmódot igyekszünk iskoláinkban és a sajtóban általánossá tenni.

Banca Naționala.

Egy időben szakadatlanul az *interimár*-bizottság járta s csak lassanként kezdte az újságírói toll megszokni az *időközi* kifejezést. Ma már aligha van magyar ember, aki el nem ismerné, hogy a magyar szó tökéletes s hozzá még érthető kifejezése is a fogalomnak. Idővel még megérjük azt is, hogy a *revíziós*-bizottság helyett *főltülvizsgálati* bizottság és *contenciós* per helyett *közigazgatási* pert mondunk. Most lépten-nyomon, a beszédben épúgy mint az újságokban, a *Banca Naționala* megjelölésbe ütköziünk. Magyar beszédben magyaros kiejtéssel furcsán hangzik ez a jelzős kifejezés a főnév mögé vetett jelzővel. De nem számítva ezt, miért nem nevezzük nevén a dolgot? Hiszen olyan egyszerű. Mondjunk csak és írjuk bátran: *Nemzeti Bank*. Nem esik ezzel sérelem sem az intézményen, sem a nyelvünkön, amelynek joga van minden idegen kifejezésnek a mását megkeresi a maga szókészletében.

Hogyan írjuk az idegen család- és keresztneveket?

Mivel egyre nagyobb a bizonytalanság az idegen család- és keresztnemek írásában, a Magyar Tud. Akadémia Nyelvművelő Bizottsága legutóbb napirendre tűzte ezt a kérdést s alaposan megvizsgálta, hogy miképen lehetne itt rendet teremteni. *Radó Antal* az előterjesztésében megállapította, hogy nemcsak nálunk, hanem más népeknél is nagy az összevisszaság és a következetlenség. A franciák általában az írók nevét franciásítják, az angol lexikonok rendszerint az idegen nevek eredeti alakját adják, de az olaszok még a családneveket is olaszosítják. Ismeretes dolog, hogy az olaszok és a franciák a régi latin és görög neveket átforgatják, viszont az angol és francia újságok a mai idegen nevek eredeti alakjának a megtartására törekszenek. A magyar irodalmi szokás a régebbi időben, egészen a XVIII. század végéig, az volt, hogy a keresztnemet rendesen hátra vetették, mégpedig magyaros formájában (*Catriota György*, *Kempis Tamás*). Később a magyaros és az eredeti forma összekeverődött s legújabbban szinte általánossá lett az idegen személynemek eredeti formájának használata (*Thomas Mann*). E megállapítások alapján *Hegedüs Lóránt* azt az indítványt terjesztette elő, hogy az idegen család- és keresztnemek magyaros használatában ragaszkodni kell az akadémiai helyesírási szabályok azon utasításához, hogy mindig először írandó az idegen családnev s azután a keresztnév. Ha nem valamely különös vagy megszokott keresztnévről van szó (pl. *Leonardo da Vinci*, *Mussolini Benito*), tehát közönséges használatú neveknél a magyar nyelvszokás maradjon meg, úgy, amint azt minden művelt külföldi nemzet megköveteli. Ennek folytán helytelen a színlapokon, könyvcímlapokon és az újságírásban használt illetlen kitétel: „Stefan Zweig”. Föltétlenül „Zweig” elől írandó s utána, a fordító vagy a szerző nyelvéreke szerint, „Stefan” vagy „István”.

Erdélyi Tudományos Füzetek.

Szerkesztő: Dr. György Lajos.

Az „Erdélyi Múzeum-Egyesület” kiadása

1. Rassa Károly: Reményik Sándor	40.—
2. Párvan Bazil: A dákok Trójiában	30.—
3. Dr. Bitay Árpád: Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében	30.—
4. Dr. Bitay Árpád: A moldvai magyarság	40.—
5. Szokolay Béla: A nagybányai művésztelep	40.—
6. Dr. Balogh Ernő: Kvarc az Erdélyi Medence felső mediterrán gipszeiben	60.—
7. Dr. György Lajos: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1925. év	50.—
8. K. Sebestyén József: A brassai fekete templom Mátyás-kori címerrel	40.—
9. Dr. Karásonyi János: Új adatok és új szempontok a székelyek régi történetéhez	50.—
10. Dr. Gál Kelemen: Brassai küzdelmei a magyartalanságok ellen	50.—
11. Dr. Tavassy Sándor: Erdélyi szellemi életünk két döntő kérdése	40.—
12. Dr. György Lajos: Két dialogus régi magyar irodalmunkban	60.—
13. K. Sebestyén József: A Becsa-Gergely nemzetség, az Apafi és a Bethleni gróf Bethlen család címere	50.—
14. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1926. év	50.—
15. Dr. Gyárfás Elemér: A Supplex Libellus Valachorum	50.—
16. Rónay Elemér: Kemény János fejedelem halála és nyugvóhelye	50.—
17. Dr. György Lajos: Egy állítólagos Paucatantra-származék irodalmunkban	50.—
18. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1927. év	60.—
19. K. Sebestyén József: A középkori nyugati műveltség legkeletibb határai	60.—
20. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XVI—XIX. századi kéziratos énekeskönyvei	50.—
21. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1928. év. ötletekkel az 1919—1928. évekről	50.—
22. Dr. György Lajos: A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben	50.—
23. Dr. Kántor Lajos: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái	50.—
24. Dr. Gál Kelemen: A nemzeti nevelés román fogalmazásban	50.—
25. Dr. Tavassy Sándor: Kierkegaard személyisége és gondolkozása	50.—
26. Dr. Papp Ferenc: Gyulai Pál id. Bethlen János gr. körében	50.—
27. Dr. Csáry Bálint: Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról	50.—
28. Dr. Biró Vencel: Püspökjelölés az erdélyi róm. kath. egyházmegyében	50.—
29. Dr. Teleki Dumokos gróf: A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története	50.—
30. Dr. Hofbauer László: A Remény című zsebkönyv története (1839—1841)	50.—
31. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1929. év	50.—
32. Dr. Gyulai Pál: A Döbrentei-pályázat és a Bánk bán	50.—
33. Dr. Rajka László: Jókai „Törökvilág Magyarországon” c. regénye	50.—
34. Dr. Temesváry János: Hét erdélyi püspök végrendelete	50.—
35. Dr. Biró Vencel: A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen és a Rákóczy fejedelmek idejében	50.—
36. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedűs-közeze	50.—
37. Dr. Kántor Lajos: Hídvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében	50.—
38. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1930. év	50.—
39. Dr. Balogh Arthur: A székely vallási és iskolai önkormányzat	50.—
40. Dr. György Lajos: Eulenspiegel magyar nyomai	80.—
41. Dr. Dömötör Sándor: A cigányok temploma	50.—
42. Dr. Kristóf György: Báró Eötvös József utazásai Erdélyben	80.—
43. Dr. Hofbauer László: Az Erdélyi Híradó története	50.—
44. Dr. Kristóf György: Kazinczy és Erdély	50.—
45. Dr. Asztalos Miklós: A székelyek őstörténete letelepülésükig	50.—
46. Dr. Varga Béla: Az individualitás kérdése	60.—
47. Kemény Katalin: Erdélyi emlékirók	80.—
48. Dr. Dömötör Sándor: Vida György facetái	50.—
49. Dr. Oberding József György: A mezőgazdasági hitelbértés rendezésére irányuló törekvések a román törvényhozásban	50.—

50. Szabó T. Attila: Közép-azumos-vidéki halálnevek	50.-
51. Dr. Balogh János: Olasz falifestmények Gyulafehérvári	30.-
52. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1931. év	50.-
53. Dr. Kántor Lajos: Magyarok a román népköltészetben	50.-
54. Dr. György Lajos: Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai	50.-
55. Dr. Veress Endre: Gróf Kemény József (1795—1855)	120.-
56. Dr. Kántor Lajos: Kölcshatás a magyar és román népköltészetben	30.-
57. Dr. Tavaszy Sándor: A lét és valóság	20.-
58. Szabó T. Attila: Adatok Nagyenyed XVI—XX. századi helyneveinek ismeretéhez	60.-
59. Dr. Imre Lajos: A falumevelés irányelvei	60.-
60. Dr. Veress Endre: A történetíró Báthory István király	30.-
61. Dr. Boros György: Carlyle	40.-
62. Dr. Juhász Kálmán: Két kolozsmonostori püspökcapát a XVI. században	50.-
63. Dr. Biró József: A kolozsvári Bánffy-palota és tervező mestere, Johann Eberhard Blaumann	60.-
64. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1932. év.	50.-
65. Dr. Jancsó Elemér: Az irodalomtörténetírás legújabb irányai	50.-
66. Dr. Kántor Lajos: Erdély a világháborút tükröző román irodalomban	50.-
67. Dr. Veress Endre: A moldvai csángók származása és neve	30.-
68. Dr. Oberding József György: A Kolozsvári Gondoskodó Társaság	60.-
69. Papp Ferenc: Gyulai Pál a kolozsvári ref. kollégiumban	80.-
70. Dr. Ferenczi Miklós—Valentiny Antal: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1933. év	30.-
71. Dr. Balogh János: Márton és György kolozsvári szobrászok	150.-
72. Dr. Kristóf György: Szabolcska Mihály Erdélyben	80.-
73. Lakatos István: Magyaros elemek Brahms zenéjében	40.-
74. Dr. Kristóf György: Eminescu Mihály költeményei	50.-
75. Dr. Biró József: A bonczhidai Bánffy-kastély	80.-
76. Dr. Juhász Kálmán: Műveltségi állapotok a Temesközben a török világban	40.-
77. Dr. Rajka László: Jókai román tárgyú novellái	40.-
78. Venczel József: A falumunka és az erdélyi falumunka-mozgalom	60.-
79. Valentiny Antal: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1934. év.	60.-
80. Dr. Biró József: Magyar művészet és erdélyi művészet	60.-
81. Dr. György Lajos: Anyanyelvünk védelme	40.-

Megrendelések az Erdélyi Múzeum kiadéhvatalában, Cluj Str. Baron L. Pop 8.
As 1—10. szám elfogyott